

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА VI

БРОЈ 6

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

THE SASA LIBRARY FORUM

YEAR VI
VOLUME 6

Accepted on December 26th 2017, at the 10th meeting of the SASA Department of
Language and Literature, following the reviews of academician
Nada Milošević-Dorđević and academician *Predrag Piper*

Editor-in-chief
academician
MIRO VUKSANOVIĆ

BELGRADE
2018

ISSN 2335-0121

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА VI

БРОЈ 6

Примљено на X скупу Одељења језика и књижевности
од 26. децембра 2017. године, на основу рецензија академика
Наге Милошевић-Ђорђевић и академика *Предрага Пийера*

Уредник
академик
МИРО ВУКСАНОВИЋ

БЕОГРАД
2018

© Српска академија наука и уметности, 2018

Трибина Библиотеке САНУ основана је да приказује јавности нове књиге чланова САНУ, нова издања САНУ и њених института, из свих области наука и уметности. Први уредник Трибине био је академик Никша Стипчевић, управник Библиотеке САНУ од 1991. до 2011. године. Од октобра 2011. године уредник Трибине је академик Миро Вуксановић, управник Библиотеке САНУ.

Годишњак *Трибина Библиотеке САНУ* покренут је 2013. године. У првом броју донет је целовит преглед приказаних књига у Салону САНУ од 1991. до јуна 2011. године, а потом, у хронолошком низу, текстови казани на Трибини од новембра 2011. до краја 2012. године. У другом броју штампани су текстови са Трибине из 2013. године. У трећем броју објављени су текстови са Трибине из 2014. године. У четвртм броју су текстови са Трибине из 2015. године. У петом броју су текстови са Трибине из 2016. године. У шестом броју су текстови са Трибине из 2017. године.

Прилози се објављују без измена. Дати су наслови где их није било на саопштењима.

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ
17. I 2017 – 5. XII 2017.

Уредник
академик Миро Вуксановић

Стручне сараднице
Стасја Церовић • Биљана Јоцић

САДРЖАЈ

<i>Византијско наслеђе и српска уметности. Књ. 1–3 / главни уредници Љубомир Максимовић, Јелена Триван</i>	<i>11</i>
<i>Едиција Корени : српске земље, насеља, порекло сјановништва и обичаји [фотиописко издање радова Јована Цвијића и његових следбеника] / уредник и приређивач Борисав Челиковић</i>	<i>25</i>
<i>Прусии и виолина у Забели : о Михаилу Ђурићу њоводом њеиодиишнице њеиовој уиокојења : (2011–2016) / Данило Н. Басиа</i>	<i>43</i>
<i>Чувар достојанства филозофије : сјоменица о тодишници смрти академика Михаила Ђурића : (1925–2011) / приредио Данило Н. Басиа</i>	<i>43</i>
<i>Наука : сјање, сираиетија, ѡерсиектине : зборник радова са научној скуиа одржаној 5. и 6. јуна 2015. / уредник Александар Косић</i>	<i>57</i>
<i>Свеилосии у развоју друштва : ѡрошлосии, садашњосии и будућносии / уредници Зоран В. Појовић, Бранислав Јеленковић</i>	<i>63</i>
<i>Минерални ресурси никла у Србији и уишцај на живошину средину / уредник Видојко Јовић</i>	<i>81</i>
<i>Фауна реишних водоземаца Србије / Георј Цукић, Тања Д. Вуков, Милош Л. Калезић ; уредник Радмила Пешановић</i>	<i>81</i>

<i>Зайамћења / Василије Ђ. Кресћинћ</i>	95
<i>Манастир Свуденица : 700 година Краљеве цркве / уредник Љубомир Максимовић, Владимир Вукашиновић</i>	107
<i>Свети Никитиа код Скопља : задужбина краља Милутина / Миодраћ Марковић</i>	107
<i>Србија и Русија : 1814–1914–2014 : међународни научни скупи 13–14. октобар 2014. године / уредник Михаило Војводић</i>	125
<i>Косовско-меџохијски зборник. 6 / уредник Михаило Војводић</i> ..	125
<i>Гени и џеном / уредник Милена Свевановић</i>	135
<i>Основи манипулација џенима / Милена Свевановић</i>	135
<i>Depleted uranium induced Petkau effect : challenges for the future / Svetlana Zunic, Ljubisa Rakic.</i>	156
<i>Дан Библиотеке САНУ посвећен Вељку Пејровићу (1884–1967–2017)</i>	177
<i>Свјане и џерсејктивне мултикултурализма у Србији и државама рејона : зборник радова са научној скупи одржаној 10–11. септембра 2015. / уредници Војислав Свјановчић, Горан Башић</i>	189
<i>Свјо српских академика у Колекцији Одговори Милоша Јевђића.</i>	209
<i>Тесла за сва времена / уредници Зоран В. Појовић, Дејан Појовић, Слободан Вукосавић</i>	225
<i>Од Сунчевој сисвема до џраница васионе / уредник Зоран Кнежевић</i>	225
<i>Модернизација Србије џрадицелским законима од 1837. до 1903. / [сакупио] Бранислав Крсћинћ ; уредници Часлав Оцић, Милан Лојаница</i>	247
<i>Глас САНУ ; књ. 426. Одељење друштвених наука ; књ. 32 / уредник Данило Басвја</i>	247

<i>Епидемија њазносѝи и Србија / уредник Драѝан Миѝић</i>	<i>259</i>
<i>Знамениѝи Срби о Хрваѝима / Василије Ђ. Кресѝић</i>	<i>263</i>
<i>Великохрваѝске ѝреѝензије на Војводину, Босну и Херѝеѝовину = Greater Croatian pretensions to Vojvodina and Bosnia and Herzegovina / Василије Ђ. Кресѝић ; [ѝреводилицѝ Таѝѝјана Ђосовић]</i>	<i>263</i>
<i>Љубомир Симовић / ѝрпредио Боѝдан А. Поѝовић</i>	<i>279</i>
<i>Именик ауѝора, уредника и ѝоворника</i>	<i>295</i>

Пруст и виолина у Забели : о Михаилу Ђурићу поводом петогодишњице његовог упокојења : (2011–2016) / Данило Н. Баста. – Београд : Досије студио, 2016

и

Чувар достојанства филозофије : споменица о годишњици смрти академика Михаила Ђурића : (1925–2011) / приредио Данило Н. Баста. – Београд : Досије студио, 2012

Говорили: академик Данило Н. Баста
проф. др Часлав Д. Копривица
проф. др Илија Марић

У Београду, уторак 14. фебруар 2017. у 13 часова

РЕДАК МОРАЛНИ ПРИМЕР

Са задовољством, поштовани часници, академици и гости САНУ, отварам трећу овогодишњу Трибину Библиотеке која обележава, радно, 175 година свог рада, која и на овакав начин окреће пажњу јавности према заслужним људима и њиховим записаним мислима.

Ко је год у позиву за данашњи састанак прочитао уз име академика Михаила Ђурића наслов зборника посвећеног њему – *Чувар достојанства филозофије*, могао је да се истовремено подсети на одважност и пророчке опомене професора Ђурића. Он је, пре четрдесет и неколико година, у расправи о уставним амандманима, најавио зло које се догодило. Видео је да понуђена уставна решења руше земљу у којој је живео, посебно и пре свега његову Србију. Таква истина, у очи наређењу казана, није могла да буде без казне, и то две године строгог затвора, под

притиском смањених на девет месеци, до последњег сата одробијаних.

Тако долазимо до необичног наслова *Прусii и виолина у Забели*, до књиге академика Данила Н. Басте, Ђурићевог следбеника и најближег сарадника, који уме да негује успомене на људску и интелектуалну врлину. Уз стручне осврте о којима ће професори Илија Марић и Часлав Д. Копривица, академик Баста је разјаснио име своје књиге. Пренео је казивање академика Ђурића како се, у забелској тамници, у просторији с десетинама криминалаца, штитио од самоће и сваке невоље свирањем класичне лирике на својој виолини или читањем Прустовог романескног трагања за изгубљеним временом. Какво би и могло бити време у Забели осим изгубљено? Али!

Отуда, из свесног жртвовања професора Михаила Ђурића, из његове достојности, међу нама без прекида расте редак морални пример. Данас је о таквом примеру говор.

(Реч уредника Трибине)

М. В.

Данило Н. Баста

ПУТОКАЗ И ЈЕМСТВО БУДУЋНОСТИ СРПСКЕ ФИЛОЗОФИЈЕ

Хтео бих да изразим најтоплију захвалност учесницима данашњег разговора на Трибини САНУ о мојој књизи *Прусii и виолина у Забели* (Досије студио, Београд, 2016). Моја захвалност и моје задовољство утолико су већи што су цењене колеге Илија Марић и Часлав Копривица, осим о аутору и његовој књизи, с посебним нагласцима, одличним познавањем и личном наклоношћу, говорили и о ономе коме је књига посвећена, великом имену српске филозофије у другој половини двадесетог века, професору и академику Михаилу Ђурићу, који је пре пет година отишао са овога света и – нека ми у овом часу буде допуштена алузија на његов последњи објављени текст – заувек прошао кроз врата Хада.

Уобличавајући ову књигу, чинио сам то с намером да она буде – и заувек остане! – књига оданости и привржености ученика своје учитељу у филозофији. Истоветна намера водила ме је и када сам, о првој годишњици упокојења Михаила Ђурића, приредио зборник радова *Чувар досiјојансiва филозофије* (Досије студио, Београд, 2012), који тада, године 2012, није дошао на ред да буде представљен на овој угледној трибини.

Позиву да својим прилозима одају почаст Михаилу Ђурићу и изразе уважавање за његово замашно филозофско дело одазвало се једнаест домаћих аутора који су, сви одреда, били у блиским колегијалним и сарадничким односима с Михаилом Ђурићем. Верујем да ми се неће замерити што ћу у овој прилици навести један пасус из „Приређивачеве претходне напомене“ којим се указује на окосницу читавог зборника: „Михаило Ђурић је био истрајан чувар достојанства филозофије, које је оличавао свим својим бићем. Ништа га у томе није могло поколебати. Током више од пола века, колико је трајала његова филозофска делатност, он је брижљиво чувао част и углед филозофије, не презајући у томе ни од чега, ни од каквих неприлика, тешкоћа, притисака и опасности који су долазили из сфере идеологије и променљиве политике. Због тога је његова филозофска реч толико веродостојна, због тога су његови филозофски радови, сви до једнога, од младићких до позних, толико прожети његовом аутентичном филозофском егзистенцијом. Та егзистенција – која је почивала на чврстом уверењу да је филозофија, још од старих Грка, не само љубав према мудрости и истини него и стваралачка животна снага првог реда – јамчи за све што је у филозофији урадио, за сваки редак који је написао, за сваку расправу или књигу које је објавио. По томе је Михаило Ђурић узорит као ретко ко други код нас. Пример његовог односа према филозофији, његовог подвижничког служења њој, остаће као завештање будућим српским филозофским нараштајима.“

Књига *Прусџи и виолина у Забели* била је крајем новембра 2016. представљена у Шапцу, родном месту Михаила Ђурића. Осим похвалних речи, каткад прејакних, могле су се тада чути и неке примедбе које, да то одмах кажем, сматрам умесним и добродошлим. Оне би се дале подвести под израз: „ауторов објективизам“. Дакле, односиле су се на помањкање личних сећања, унутрашњих доживљаја и сведочења из прве руке некога ко се, током више од четири деценије, налазио поред Михаила Ђурића у разним приликама и ситуацијама, посматрао га, слушао његова казивања, с њим разговарао, заједнички коментарисао људе, догађаје, поступке. Укратко, аутору је приговорено што у књизи нема (зацело не у потребној и пожељној мери) субјективне димензије. Учешће у данашњем представљању ове књиге пружа ми повод да поменуте приговоре, које схватам и као добродошле сугестије, донекле отклоним помоћу неколико присећања и доживљаја, хотећи да на тај начин додатно допринесем потпунијем осветљавању личности, живота и судбине Михаила Ђурића.

Вративши се из Забеле, у којој је одлежао пуних девет месеци (колико је пресуда и одредила), Михаило Ђурић се једног дана – сâм ми

је то испричао – нашао у прилици да Меши Селимовићу приповеда о својим затворским данима, о људима с којима је тамновао и затвореничком искуству које је стекао. Велики књижевник га је слушао помно и знатижељно (свакако с осећањем да у томе има грађе која би се литерарно и те како могла обрадити), да би му у једном тренутку рекао: „Ех, Михаило, шта бих ја дао да сам био на твом месту и у затвору искусио оно што си ти доживео!“

Мало је познато да је млади Михаило Ђурић, одмах по окончању Другог светског рата, дошао у додир са списима Николаја Берђајева. То је имао да захвали околности што је у близини куће у којој је тада станао живео наш предратни преводилац Берђајева, Милић Мајсторовић, који је превео Берђајевљево књигу *Смисао историје* (Издање књижаре Јеремије Целебџића, Београд, 1934. По пишчевом одобрењу превео Мил.[ић] Мајсторовић). Поред те чувене књиге, Михаило Ђурић је од преводиоца добијао на читање и прекуцане преводе других дела Николаја Берђајева (на чије се објављивање у том вуненом времену, наравно, није могло ни помишљати). О тој лектури, међутим, нема ни трага у Ђурићевим радовима, јер се он доцније окренуо друкчијој мисаоној традицији. Ипак, чини ми се да је појединост о његовом читању Берђајева завредила да овде буде поменута.

У наслову моје књиге налази се и реч „виолина“. Али, откуд виолина у Забели? Био сам у прилици да сазнам како је тамо доспела. Ту виолину је Михаилу Ђурићу однео Милета Сајић, професор Земунске гимназије, једна необична појава, једна несвакидашња личност. Не знам када су се и како њих двојица упознали, јер је Милета Сајић био много старији. Ипак, међу њима је постојао присан однос, чиме се и може објаснити да је виолину, заједно са нотама, затворенику Ђурићу дао добри човек Милета Сајић. Баш се та „Сајићева виолина“, ево, нашао и у наслову ове књиге.

Причао ми је проф. Ђурић и о посети неког високог функционера ондашњег министарства правосуђа који је дошао у Забелу да би извршио инспекцијски надзор. Знао је да се у Забели налази и проф. Ђурић. Када су се сусрели, упитао га је тај функционер да ли му у затвору нешто недостаје. Ђурић је одговорио прилично осорно: мени овде ништа не недостаје. Препоручио је функционеру да треба да пита друге затворенике, који чаме заједно с њим, да ли је њима нешто потребно, додавши: умесније је да питате њих, а не мене.

Када се проф. Ђурић вратио из затвора, поставило се питање обезбеђивања свакодневног живота, сопствене егзистенције као и опстанка породице. Верујем да ово што ћу саопштити није шире познато. Пошто је проф. Ђурић изврсно знао немачки језик, било му је понуђено да за

БИГЗ-ову „Велику филозофску библиотеку“ (коју ће касније уређивати као један од чланова њеног редакционог одбора) преведе Хегелова предавања о филозофији религије. Колико знам, он је почео да ради на том преводу, али се, срећом, питање његовог запослења убрзо решило, тако да није био принуђен да настави с превођењем Хегела.

Био сам присутан на предавању које је проф. Ђурић одржао у Француској 7. током варварског бомбардовања наше отаџбине. (Ту недавно, тренутни челник офанзивне милитаристичке организације, која је 1999. извршила бомбардовање противно међународном праву, лицемерно нам се, пошто су му претходно сервилно понудили хлеб и со, извињавао због недужних жртава.) Из даљине се чула потмула грмљавина изазвана експлозијама бачених бомби. Проф. Ђурић је говорио сасвим мирно, прибрано и усредсређено, као да тих бомби нема, као да се ништа не догађа. Али је, наравно, бринуо за нашу земљу и народ, као изворни Србин, без икакве националне ускогрудости или задртости, свестан којем и каквом народу припада и служи.

Ко ову књигу буде узео у руке, суочиће се с једним кратким Ђурићевим рукописом нађеним у његовој заоставштини и овде први пут објављеним. Његов наслов гласи: „Слобода других“. Нагласак је, разуме се, на овоме „других“. У том тексту, написаном 1989. године, реч је о предстојећем, тада већ видљивом уништавању Југославије и бестидним (а не тек лажним) оптужбама на рачун нашег народа. Михаило Ђурић је подсетио да је једна од врлина, једна од вредности, у ствари основна врлина и главна вредност српског народа – слобода. Али не слобода једино за себе, поготово не слобода против других, него слобода заједно с другима, слобода која је услов слободе других. Отуда тако диван и тако дирљив наслов: „Слобода *грућих*“. Чињеница да је тај текст први пут угледао светлост дана баш у овој књизи (дат је његов факсимил) и тако постао доступан широј читалачкој публици, уистину ме испуњава задовољством и чини поносним.

Михаило Ђурић је изабран у САНУ када му је већ било шездесет девет година (!) – прекасно ако се имају у виду његово дојакошње дело, углед и афирмација на домаћој и међународној филозофској сцени, али не и прекасно ако се узму у обзир плодови наредних осамнаест година, током којих је, све до краја свога овоземаљског живота, Академији давао приносе своје неуморне делатности и печат своје особене личности, поред осталог и оснивањем Одбора за филозофију између Истока и Запада. Надам се да је ова књига, нађе ли пут до читалаца, кадра да, макар делимице, одговори на питање: ко је и какав је био Михаило Ђурић. За мене нема ни најмање сумње да је он својим делом путоказ српској филозофији. Буде ли се тог путоказа држала и онолико колико га се буде

држала, та ће се филозофија кретати и развијати, што само значи да ће јој будућност бити зајамчена.

Часлав Д. Копривица

ДОСТОЈАНСТВО КАО ПОЗИВ

Данас су нас овдје сабрала два човјека – један који је непосредно с нама, и чије су двије књиге разлог за ово окупљање, Данило Баста, и један који је био повод за њих, онај ко је некако ту са нама на даљини – Михаило Ђурић. Нећу, свакако, изрећи ништа ново ако кажем да је Ђурић још за живота, чак дуго прије него је заувјек прешао на ону страну једнога, недјељивога свијета, састављенога од мира и спокоја иштућих и у вјечној упокојености трајућих, био и морални и интелектуални узор своје заједнице и својег народа. Притом, када кажем „заједница“, тада мислим и на Југославију и на српске земље и на Србију, а када кажем народ – мислим на српски народ.

Чак бисмо – уз извињење ако ово некоме заличи на пуко поигравање ријечима, јер то није намјера – могли примијетити да је Ђурић био узор у томе како се постаје узор – свакако без његове амбиције и наметљивости да то постане, већ искључиво спонтано, као последица неодољиве привлачности његових ријечи и његовог дјела, напросто његовог животног држања које непретензиозно и неинтенционално позива на слијеђење. А то је, сложићемо се, надасве драгоцјено нарочито у овако „оскудним временима“, у којима су мјесто обрасца и мјере заузели идоли, ти лажни узорни шкодљиве замаме. Михаило Ђурић није постао – да допустим себи нешто патоса, макар и уз ризик да претјерам – *свјетловни њоророк* своје заједнице зато што је то желио, већ је то учинила његова жеља да, „за себе“, мисли, спозна и дјела, из чега, као што знамо још од Платонове *Државе*, проистиче не само потреба него и света обавеза да се то другима пренесе, да се они подуче, охрабре, подстакну, ако треба и поведу. Професор Ђурић је, дакле, „само“ радио свој посао најбоље што је знао, као што је и својем позиву – позиву човјека, који је, као човјек, позван на мишљење – одговарао свим својим духовним и моралним силама. И баш то га је учинило оним што би се данас, уз самоскривену иронију, назвало „иконом“.

Од средине шездесетих, када се Ђурић на београдском Правном факултету утврдио у незваничном звању врхунског предавача изразитих компетенција, говорничке обдарености и изван свега способности да тиме што јесте „зрачи“ на слушаоце, а још више од почетка седамдесе-

тих, када је проговорио истинитом, по њега опасном ријечју у оловном времену у којем је био допуштен само ништа-неказујући говор, Ђурић је стекао углед неустрашивог истиновидиоца-истинозборца, којем су препреке, пријетње и казне додале и мистичну ауру онога ко самосвјесно свједочи истину, онога ко је, у грчком смислу ријечи, свједок-мученик (*μαρτυρος*).

А када је једном постало јасно да се појавио Учитељ, ни ученици нијесу могли изостати, и то у значењу које увелико превазилази смисао онога што се означава институционалним односом учитељ – ученик. Не тек због Ђурићеве трајне удивљености првочетним хеленством, чини се да је оправдано казати да је он – опет ненамјерно – са кругом ученика који се око њега образовао гајио однос који је наликовао на антички узор. Разговарало се само о ономе што је достојно озбиљног разговора озбиљних људи, није се правила разлика између тобоже строго академских и животних тема, писана ријеч је могла бити предлогак, али одлучујућа размјена увијек се обављала у разговору, у живој *синусији*, неријетко у шетњи, баш онако како су то Грци уобичајавали.

Најистакнутија фигура из тог животног, учитељско-ученичког круга Михаила Ђурића, и у погледу својега трајања, али прије свега степена присности и посвећености, без сумње јесте Данило Баста. Одмах треба рећи да Баста није био само ученик Ђурића него и самосвојна фигура која се истакла низом пажње вриједних, темељитих списа, као и опсежном преводилачком и уопште духовнокултурном дјелатношћу. Најбољи начин да се неко одужи учитељу – не зато што је овај напросто био некакав учитељ, већ стога што је, као што је Ђурић, понајвећма одговарао суштинском обрасцу Учитеља – јесте да се покуша ићи својим путем, не бјежећи притом ни најмање од изражавања личне оданости и захвалности ономе ко вам је припомогао да интелектуално отпутите. Баста је свакако чинио и једно и друго, а ове двије књиге свједочанства су овог другог дијела његове дјелатности. Он је у више наврата исказивао безрезервну оданост и спремност на службу Учитељу, на одуживање њему. Треба рећи: ако имате ваљаног заиста учитеља – никада нећете моћи да му се одужите, осим, а и тада само дјелимично, уколико створите нешто изузетно што ће и вас учинити учитељем којег ће слиједити његови ученици. Данило Баста никада није бјежао од ове службе, већ је са највећим задовољством и преданошћу учествовао у свакој таквој, званичној или незваничној прилици.

Књига *Прусји и виолина у Забели* даје нам свједочанство о неким тачкама с тог вишедеценијског пута. Но будући да је Ђурић био „жива легенда“ српске културе – опростите на понављању овјешталих и унеколико компромитованих фраза, чиме, међутим желим да подсетим на

њихову изворну исказну снагу, а можда и да позовем на њихову семантичку „детоксикацију“ – дакле, будући да Ђурић бијаше оно што рекох, тада је брига за учитеља, за однос са њиме, а затим и старање за његову успомену – и личну, и нашу, општезаједничну, уједно и нешто што спада и у присни однос учитељ – ученик, али и нешто што даје одређени печат самој култури. То не треба да изненади ако се зна да је Бастин учитељ, да то још једном изрекнем, уједно био и *учиџељ Србије*. Зато су двије Бастине књиге које су пред нама и лични, из једног круга произашли, *езоџерични*, али уједно и читавој заједници припадајући, *езоџерични*, тзв. „културни“ догађај.

Када се ставе на сто ове двије свеске, заједно, на примјер, са двама томовима свечаника (*Festschrift*-ова), објављених поводом Ђурићевог седамдесетог и осамдесетог рођендана, чији је сапроређивач био и Баста, тада као да добијамо „оптичку“ ситуацију у којој имамо једно жариште, Ђурића, његов имагинарни одраз (Басту), при чему се сви „зраци“ (тј. прилози из ових издања) не сустичу, „конвергирају“, само у жаришту већ и у његовом имагинарном лику. Када кажемо „имагинарно“; не мислимо ни на шта измишљено, већ на оно што је очигледно ту, али које се – у том својству – не би појавило без позивања на прволик који лежи у жаришту. Служба и јесте то: добровољна реакција на нешто што се већ десило, успоставило, што подстиче на реакцију – тако што ће се првобитни догађај, феномен или шта већ, репродуковати, појачавати, ширити, чувати... Баста је, дакле, не само учествовао у служби Ђурићу већ је био и неко ко је омогућавао да се она одигра, ко ју је и здушно подстицао.

Двије књиге коју су повод због којег смо се данас искупили, извод су из дужег низа интелектуално-животне размјене између учитеља и ученика, која не само што се није ограничавала на академско-литерарну димензију већ је имала безмало и значај за повијест српске културе. А када се упознате са садржином свих ових наслова, од којих је сваки за себе био по један мали, или не баш тако мали, *културни догађај* у нашој култури, тада добијамо цјеловитију представу о томе како је ишао *културни процес* рецепције Ђурићевог дјела. Наравно, он се није ограничавао само на ове наслове, нити, коначно, искључиво на текстуалну продукцију. Не једном је, наиме, наглашавано да Ђурићев људски, животни лик, у најмању руку, не заостаје за његовом научничком фигуром, па стога и рецепција таквога човјека не може бити само академска већ мора спадати и у збивање живота у ужем смислу.

Зато, када Баста, годину дана након што је његов учитељ преступио двери Хада, говори о њему, он истиче да је Ђурић био „чувар достојанства философије“ – тиме што је свједочио о непристајању њеног

свођења на егзактну науку, али и о одбијању њеног увлачења у мутљаге идеологије. Да не буде неспоразума, ако у идеологији и може бити нечега што наводи на могућност нечега што је научно и/или морално спорно – без обзира на то што сам тај облик потиче од непролазне часне ријечи *idea*, тада тога у науци као таквој свакако нема. Није, дакако, ријеч о томе да је наука тобоже недостојна, а философија достојна, а када се каже да је неко „чувар достојанства философије“, тада то, у овом контексту, значи да је он заправо *чувар идентитетa*, тј. методолошко-епистемолошке, али и социјалне самосвојности, али, на концу, и моралне задужености дате дисциплине.

Но ријеч је и о још нечему. Философија, то је понајвише људска ствар – и то не само када постане секуларна, тј. усредиштена око онога што Ђурић у својем опроштајном спису назива „световним тројством“. Достојанство философије не лежи у томе што је она највиши облик човјековог самосталног размишљања, умовања, већ у томе што се човјек који живи *из* философије, те с обзиром на њене налазе и увиде, налази у ситуацији која је *ипарадигматично људска*. Наиме, философија, то је оличење на промишљајућу запитаност наводеће, *коначне conditio humana*-е. Њено достојанство не лежи, дакле, у некаквом интерном рангирању различитих типова знања, већ у томе што је она највиши израз настојања да се активно, својеумно и својесилно, одговара на властиту ситуацију, на ситуацију створења кадра за достојанство, које зна шта значи бити достојан и које стога може живјети достојно, али, нажалост, исто тако и недостојно.

Пошто је философија „мјесто“ човјековог најодлучнијег, најбезобзирнијег самосуочавања, она одатле изводи свој углед и значај унутар погона научних знања. Њоме, међутим, не би смио да се бави човјек који иначе нема достојанства – не само зато што би је тиме могао изнијети на лош глас, или макар својим налазима одузети потребну етичку увјерљивост, већ зато што је достојанство и исходиште и трајни услов философије. Достојанство, наравно, није сам њен смисао, већ је услов да би она уопште била философија – најозбиљнија од свих понајвише људских ствари. Само ће философска мисао у којој се чува достојанство философског држања – које, наравно, није одвојиво од личног достојанства оних који се подухватају философирања – моћи да задржи изгледе да досегне нешто што ће макар на неко вријеме човјеку, трајно изложеном опасности дезоријентисаности, моћи да пружи некакве путоказе. Зато је сваки философски покушај, и јавни, али и онај мање видљиви, не само настојање да се макар мало примакнемо сагледању истине о неком питању него и, како већ рекосмо, *свједочење*, Ђурић би казао, њеног „дичног имена“. Зато увијек, када год говоримо о философији, поводом

философије и за философију, морамо да настојимо да чувамо свој и њен образ – да би се истине до којих, може бити, допремо, и нама и осталима „примиле“, штавише, да би ту уопште могле бити некакве истине. Истине, наиме, и нема без образа, те праисконске уобличености, дакле, без неког суштаственог об-лика који даје и постојање и достојанство – или скупа: постојанство – не само човјеку него, у неку руку, и космосу, као оном који треба бити достојан својег Творца.

Ђурић је све то, као мало ко, знао и увијек изнова потврђивао, а Баства нас је на то подсјетио, и помогао да заборав тога, ако не побиједи-мо, а оно макар увелико одгодимо.

Илија Марић

УЧЕНИК О УЧИТЕЉУ

Изузетна ми је част и задовољство да данас говорим о најновијој, четрнаестој по реду, књизи академика Данила Басте, *Прусии и виолина у Забели*.

Њен поднаслов гласи: „О Михаилу Ђурићу поводом петогодишњице његовог упокојења (2011–2016)“. Дакле, ово је књига једног нашег философа о другом нашем философу.

У краткој „Уводној напомени“ аутор каже да је био најпре *ђак*, а потом и сарадник професора Ђурића (стр. 5). На другим местима пак он себе назива *учеником*, а Ђурића *учишељем*. Уведимо овде дистинкцију између *ђака* и *ученика*. Ђак је напросто неко ко иде на часове и полаже испите код професора у склопу редовне универзитетске наставе. Ту не мора бити никаквих дубљих повезаности. Ученик је, међутим, неко ко остварује дубљу духовну везу са учитељем, при чему чак не мора ни да буде његов *ђак* у смислу школске институције. У таквој духовној вези и настаје особен сроднички однос који је аналоган оном родбинском. Ту је реч о духовном претку и потомку. При томе, може неко имати и више духовних предака, а неке од њих не мора уопште лично ни познавати. Гадамер је једном рекао да би се Платон могао узети као учитељ свих философа. Баства је, дакле, био и *ђак* и *ученик* Михаила Ђурића.

Код нас су ретки они који су за неког српског философа написали да је у назначеном смислу био њихов учитељ, као што је то Баства написао за Ђурића. Стога у нашим приликама делују помало изненађујуће Баistine отворене и недвосмислене тврдње: „Проф. Михаило Ђурић је мој учитељ у филозофији и науци. Он је пресудно утицао на моје духовно формирање и мој академски пут, због чега се сматрам привилегованим

и почаствованим“ (стр. 178). У „Уводној напомени“ за ову књигу наш писац се професора Ђурића сећа као „незаборавног учитеља“ (стр. 5), а у сличној белешци за једну ранију своју књигу назвао га је „уваженим филозофским учитељем“. Имајући у виду експлицитне изјаве писца ове књиге, дакле, нема сумње да је у односу њега и Михаила Ђурића реч о духовној сродности која се може описати као однос ученика и учитеља. Отуда следи да данас говоримо не само о књизи једног ђака о свом професору него у првом реду о књизи једног ученика о свом учитељу. На ову ретку околност у нашим приликама ваља скренути пажњу.

Бивало је у српској филозофској традицији, мада и то одвећ ретко, да неки филозоф напише читаву књигу о неком нашем мислиоцу. И не потиче поменута реткост само отуд што се нисмо претерано много бринули за своју филозофску прошлост, што нам се чинило важнијим да се бавимо великим светским мислиоцима и њиховим теоријама. Изгледало је да ми и немамо таквих мисаоних фигура, које су нам баштиниле мисао вредну даљег развијања, којима би се на такав начин вредело осветити. Али се готово никад није дешавало да ученик напише књигу о свом учитељу.

Додуше, код нас би се тешко могло говорити да је икада један мислилац засновао своју школу. Разлога за такво стање ствари има више. Један ваља свакако потражити у несрећним културно-историјским приликама које нису биле наклоњене континуитету у раду, што је основна претпоставка постојања школе. Други разлог лежи у нашој неспремности да признамо како смо имали духовног претка у мисаоној традицији властитог народа. У првом реду стога што се не цени много оно што смо имали, а онда и што свако као да започиње од себе, као да је, што би рекао песник Милош Црњански, свако свој предак.

Што се Данила Басте тиче, видели смо, он признаје своју духовну сродност са Ђурићем и именује је односом ученик-учитељ. Дакле, он је један од ретких који то чини. С друге стране, и Ђурић такође признаје и наглашава такав однос међу њима. Сведочанства за ову тврдњу налазимо у самој књизи. Аутор је објавио факсимиле страница Ђурићевих књига на којима му је професор написао посвете. На једној од њих, објављеној 2001, стоји: „Драгом Данилу, Мом врлом ученику и оданом пријатељу, срдечно, М. Ђурић“ (стр. 198).

Баста, дакле, по учитељевом мишљењу, није тек ученик, он је „врли ученик“. А врли ученик за Ђурића – има основе да тако верујемо – требало би да има нешто од ваљаног ученика о коме је говорио Фридрих Ниче: „Лоше се одужује учитељу, ако се увек остаје једино ученик“. Ваљан је за Ничеа онај ученик који тражи себе, који у том смислу испуњава древни аполоновски налог „Спознај самог себе“. И

врли ученик би требало да спознаје себе, а не да остане у гравитационом пољу учитеља.

Учитељ је, дакле, оценио свог ученика као „врлог“ јер је његово дотадашње дело показало да је пронашао своје теме и начин рада у философији, да је нашао своју меру. То нипошто није било понављање учитељевих увида. И доиста, и летимичан преглед библиографије Данила Басте показује да се он бавио многим темама којих се Ђурић није дотицао, као што се такође није бавио неким другим које су биле од средишње важности за учитеља. Мада је било, разуме се, и тематских преклапања. Али су обраде тих тема биле другачије. Ипак, постоји извесна сличност, за коју можемо рећи да је плод учитељевог утицаја. То је језик којим аутор ове књиге пише. Не мислимо само на неговани језик познат као „београдски стил“, у чијој традицији обојица пишу, него пре свега на један препознатљиви реторички орнамент који је развијан у учитељевим текстовима. Дискретно присуство такве орнаментике код Басте, уз све поменуте разлике, сведочи да је реч о текстовима који су настајали у радионици чија је естетска сензибилност слична учитељевој.

У наведеној посвети Ђурић, мислећи на Басту, каже да књигу посвећује и „оданом пријатељу“, што ће поновити и у посвети од 2004. на књизи *Србија и Европа* (стр. 202). На посвети књизи *Mythos, Wissenschaft, Ideologie* из 1979. каже да је поклања „у знак срдачног пријатељства“ (стр. 145). И, уопште, у распону од четврт века Ђурић истиче пријатељство са својим учеником.

Речима „оданом пријатељу“ Ђурић се захваљује за ученикову пријатељску подршку и помоћ током година које су учитељу доносиле и низ недаћа. Другом приликом ће се захвалити „за дуге године привржености и подршке“ (стр. 104). Такође ће написати и „мом верном сапутнику“ (145). А у два наврата ће у посветама истаћи „верном сараднику“ (стр. 133) и „вредном сараднику“ (стр. 202). О каквој сарадњи је реч говори сам Баста у овој књизи. Он за себе, наиме, каже да је Ђурићев „бивши студент, а затим и [...] његов асистент (почев од јуна 1970), односно сарадник и наследник на предмету који је он предавао (Историја политичких и правних теорија)“ (стр. 177–178), а овоме се може додати и потоња сарадња на пројектима којима је руководио академик Ђурић.

Баста је такође записао да су од тренутка његовог избора за асистента па до учитељеве смрти били „у блиским, срдачним, сарадничким и непомућеним односима“ (стр. 195). Ученик је не само све то време био уз учитеља него је испољавао ревност и бригу за његово философско дело. Ваља овде рећи да је Баста приредио два свечарника радова и једну споменицу у част свог учитеља, што су иначе реткости код

нас. То су зборници *Крива и њерсијективне филозофије* (1995), поводом седамдесетогодишњице рођења, затим *Мишљење у врџлоу нашеј времена* (2005), поводом осамдесет година од рођења и *Чувар досџојансиџа филозофије* (2012), поводом годину дана од његове смрти. Уз то је и писао о појединим Ђурићевим књигама или је говорио на њиховом представљању на јавним трибинама. Сем тога, писао је и засебне расправе или пак краће чланке о појединим аспектима Ђурићевог рада. Сви ти текстови, укупно их има осамнаест, сабрани су у књигу *Прусџи и виолина у Забели* којом аутор одано наставља да негује успомену на свог учитеља и пријатеља.

Поред осамнаест чланака и шест факсимила посвета, књига доноси и Ђурићева два ђачка цртежа која сведоче о његовом ликовном дару. Одраније смо знали за овај његов дар, још два његова цртежа Баџта је објавио у споменици *Чувар досџојансиџа филозофије* (стр. 312). Познат је био и његов музички дар – читавог живота свирао је виолину. Није случајно наслов једног Баџтиног чланка, где се такође помиње и виолина, узет за наслов читаве књиге о којој говоримо. За историчаре српске филозофије посебно је драгоцено десет фотокопија важних докумената из личне и професионалне биографије овог значајног српског филозофа. У прилогу је на посебној хартији одштампан албум од двадесет седам Ђурићевих фотографија из разних периода живота као речито сведочанство о његовом животу, раду, породици, сарадницима, пријатељима. Неке од њих се објављују први пут. Такође је важно истаћи да се у овом блоку налази и фотографија Ђурићевог необјављеног текста „Слобода других“, писаног 2. марта 1989, који овде има своју прву промоцију. Такође је фотографски снимљено и обраћање нашег познатог композитора, академика Енрика Јосифа „За одавање јавног признања професору Михаилу Ђурићу“ од 25. јуна 1989. Укратко, књига је обогаћена важним документарним материјалом и једним необјављеним радом Михаила Ђурића.

Али, шта доносе Баџтини чланци, сабрани у овој књизи? Они оцртавају лик Михаила Ђурића каквим га види и оцењује његов ученик Данило Баџта.

Једном приликом је наш писац – обраћајући се публици на промоцији *Изабраних сиџса* у десет томова, чији је аутор био његов „уважени професор и цењени учитељ“ Ђурић – отворено казао: „Утолико се разуме само по себи што ћу о његовим *Изабраним сиџсима* говорити вођен нескривеном личном наклоношћу и духовним сродством, који, све и кад бих то хтео, овом приликом не могу бити пригушени. Равнодушном говору овде нема места“ (стр. 123). Заправо, оваква настројеност нашег писца на делу је у свим текстовима о његовом учитељу, а то значи у чи-

тавој књизи. Да ли то смета објективном приказу учитељеве личности и дела?

Лична наклоност и духовно сродство обележени су добронамерношћу, незлобивошћу, отвореношћу у првом реду за оно што је вредно у нечијем делу – речју, прожети су љубављу. Таквој, да тако кажемо, „љубавној пристрасности“ страна су малициозна закерања и искључива трагања за слабим местима само зато да би се неко опањао, при чему се сасвим занемарују вредне стране неког дела. Овде се можемо присетити потребе за непристрасношћу у трагању за истином, на шта је указивала често помињана Аристотелова изрека „Драг ми је Платон, али ми је истина још дража“. Доиста, наклоност може имати за резултат и некритичност и пристрасност у лошем смислу речи. Љубав, међутим, не подразумева *eo ipso* и некритичност, не подразумева не увиђање слабих места, пропуста и грешака, љубав не искључује објективност. Књига о којој данас говоримо, на пример, показује да је њен писац био свестан ограничења и пропуста свог учитеља и на њих је указивао.

Мада, како смо већ напоменули, указује и на извесна ограничења и претеривања у радовима свог учитеља, Баста се усредсређује на њихова постигнућа. У назначеној оптици писац ове књиге, брижљиво бираним и одмераваним формулацијама, описује Ђурића као «чувара достојанства филозофије» који поседује „мајсторско умеће филозофирања“. И уверљиво показује ваљаност овог портрета. Због несумњивих постигнућа и заслуга Баста учитеља разложно оцењује као једног „од најпознатијих и најзначајнијих представника српске филозофије у другој половини двадесетог века“ (стр. 5). Али, уз Ђурићев „узорит филозофски лик“ он истиче и његову „усправну људску личност“, чије поступање у одсудним и тешким тренуцима светли као пример. Доиста, ретка је код нас филозофска егзистенција оваквог јединства мисли и чина.

Ваља истаћи да је књига *Прусиј и виолина у Забели* прва монографија о нашем истакнутом философу. Писана је руком пријатеља, негованог језика и топле емоције. Разнолики текстови, писани различитим поводима и са другачијим наменама, укомпоновани са документима, посветама, цртежима и фотографијама, чине особен колаж, не без уметничког дојма. Ова књига се не чита као хладна академска расправа. Како својим личним приступом лику и делу Михаила Ђурића тако и својим главним налазима Данило Баста је одмерен, одговоран и уверљив. Аутор је на тај начин не само дао важан допринос дубљем и свестранијем расветљавању богате личности значајног српског филозофа него је отворио пут новим истраживањима и монографијама за које не сумњамо да ће уследити. За бригу коју је овом књигом показао за свог учитеља и пријатеља, а тиме уједно и за српску филозофију, и, у крајњој линији, за саму ствар филозофије, правично је да се Данило Баста похвали.